

SÜNNÎ-ALEVÎ İLİŞKİLERİNDE HOŞGÖRÜ

MUALLA MURAT-NUHOĞLU*

İçtimaî ilişkilerimizi önemli ölçüde etkileyen Sünnî-Alevî meselesi aslında bir siyaset malzemesi, bir iktidar çekişmesidir. 1300 yıldır süregelen bu konunun tarihçesini Hz. Muhammed (S.A.V.)'in vefatına dayandırmak da mümkündür. Gerek Sünnî gerek Alevî vatandaşların çoğu bu konuda bilinçli değildir. Bunun için mümkün olduğunca, Sünnî-Alevî çekişmelerindeki doğru ve yanlışları tespit etmeye çalışacağız. Bu konuda çıkmış yayınları incelediğimizde, çoğu ilmî olmayan, taraflı eserlere rastlıyoruz. Bir kısmını, Prof. Dr. Ethem Ruhi Fırlı, Prof. Dr. Mehmet Eröz, Prof. Dr. Orhan Türkođan, Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk eserlerinde zikretmişlerdir. Bunların dışında da pek çok yayın mevcuttur. Fakat çok azı güvenilirdir. Dikkat çeken bir nokta da bu konuda hiçbir ekip çalışmasının bulunmamasıdır. A) İşin tarihî yönü; B) Siyasî yönü; C) Dinî yönü konusunda ayrı ayrı ekiplerin hazırladığı ilmî yayınlara ihtiyaç devam etmektedir. İşte bu meselenin âkilâne çözülebilmesi için, işin uzmanları tarafından kaynak olabilecek ortaklaşa bir çalışmaya ihtiyaç vardır.

Atatürk Kültür Merkezi gibi bu konuyla yakından ilgili olan resmî birimlerin, Diyanet İşleri ve Üniversitelerin her iki tarafı da bilinçlendirecek ilmî ve objektif yayın ve çalışmalar yapması gerekmektedir. Ancak bu tarz çalışmalarla bilgisiz veya mutaassıp taraflar arasında birlik, beraberlik ve hoşgörü sağlanabilir. Türkiye Cumhuriyeti'nin bekası ve toplumun huzuru için bu meseleyi bazı siyasî fırsatçıların elinden kurtarmak gerekmektedir.

* Atatürk Kültür Merkezi Kütüphane Şefi.

Alevîlik hususunda ilk çıkan problem, kavram kargaşasıdır. Sünnîliğe karşılık olarak kullanılan Alevîlik dışında, aynı grup inançtakilere "Şîî", "Şia" adı da verilir. Bu konuda Prof. Dr. Mehmet Eröz şöyle demektedir: "İslâm tarihinde, mezhep ve tarikat edebiyatında, Arapça dil kaidesine göre, Hz. Ali'yi sevmek ve saymak Alevîyat, Alevî kelimeleri ile ifade edilmiştir. Bu sevginin normal ve makul ölçüde olanı yanında, derece derece Hz. Ali'yi Tanrılığa ulaştırarak kadar marazi şekilleri de mevcut bulunmuş ve bulunmaktadır.¹ Akdeniz yöresinde Alevî vatandaşlarımıza tahtacı denmektedir. Halkımız arasında aynı kişilere verilen Bektaşî ve Kızılbaş mefhumlarına geçmeden önce, aynı inançtaki insanlar için birden fazla ismin kullanılması dikkat çekicidir. Eğer inanç tekse, bu kadar mefhum neden çıkmıştır? Birden fazla isim alabiliyorsa bu inancın yaşanmasında bir esas, bir temel, bir kaynak yok demektir. Kelime manâsı olarak, Hz. Ali'yi seven, sayan ve ona bağlı olan anlamında bütün Sünnîler de Alevîdir. Aynı zamanda, Türkiye'deki Alevîler ile, Yemenli, Kuzey Afrikalı Alevîlerin, Şialarla, Iraklı, İranlı, Pakistanlı Şiaların arasında kıyaslanamayacak derecede farklı özelliklerin olduğunu Sayın Fığlalı, *Türkiye'de Alevîlik ve Bektaşîlik*² adlı eserinde izah eder. Türkiye'de yine aynı inançtaki insanlara Kızılbaş da denilir. Aslında Osmanlı döneminde başa giyilen kırmızı börtkten dolayı ortaya çıkan bu mefhum, aynı zamanda Uhud Savaşı esnasında yaralanan Hz. Muhammed (S.A.V.) kendini siper eden Ebu-Ducane'nin kırmızı sarığı dolayısıyla da isimlendirilmiştir. Bunların dışında da pek çok görüş kırmızı sarığı dolayısıyla da isimlendirilmiştir. Bunların dışında da pek çok görüş mevcuttur. Abdülbaki Gölpınarlı "Şîîlerin yanlış yolda olanları, inançları itibariyle Hz. Ali'yi Tanrı olarak kabul etme gafletinde bulunanlarını"³

¹ Mehmet Eröz, *Türkiye'de Alevîlik ve Bektaşîlik*, İstanbul 1977, s. 25; İsmet Zeki Eyüboğlu, *Alevîlik-Sünnîlik-İslam Düşüncesi*, İstanbul, Der Yayınları, 1989, s. 23'ten: "İslâm dininin doğuşundan, özellikle peygamberin ölümüyle başlayan halife seçiminden sonra ortaya çıkan bir inanç yoludur. Alevîlik Halife Ali'nin adına dayanan, 'Ali'yi tutan', 'Ali'nin yoluna giden', Ali'ye bağlanan türlü anlamlara gelen 'Alevî' ya da 'Alevîlik' daha sonraları bir inanç akımı niteliği kazanmış, belli bir topluluğun görüşlerini dile getiren özel bir kavram olarak anlaşılmıştır."

² Ethem Ruhi Fığlalı, *Türk Yurdu*, cilt 88, sayı 434, Aralık 1994, s. 5.

³ Abdülbaki Gölpınarlı, *İslâm Ansiklopedisi*, cilt 6, s. 789.

Kızılbaş kabul eder. Alevîlerin Hz. Ali'yi Tanrı kabul etmesi ne kadar hatalı ise, Allah'a inandıklarını söyleyip de Hz. Muhammed (S.A.V.)'i inkâr eden, sünnetlerini reddeden, hattâ daha ileri gidip Hz. Muhammed (S.A.V.)'i hakaretlerle anan Sünnîler de o kadar hatalıdır.

Bunun kadar önemli bir diğer nokta da, Hz. Ali taraftarı olma, Hz. Ali'yi sevme manâsında ve inancında Sünnîlerin Alevîlerden farkı olmayışıdır. İslâmiyet'in kabulü ve yayılması için çok çalışmış Aşere-i Mübeşşire'den ve Ehl-i Bey'ten olan Hz. Ali, Hz. Muhammed (S.A.V.)'in amcasının oğlu ve damadıdır ki, inanç ve hayat biçimi İslâmiyet'in aslıdır. Hz. Muhammed'e çocuk yaşında inanan, sünnetleri ifa eden, İslâmiyet'i tam anlamıyla kabul eden Hz. Ali'nin yolu zaten Hz. Muhammed'in yoludur, aynı yola uyan Sünnîler bu manâda gerçek Alevîlerdir. Aslında burada en önemli nokta şudur: Sünnîlik İslâm dininin aslıdır. Fakat Alevîler, olduğu gibi İslâmiyet'i kabul etmezler, reddettikleri pek çok şey vardır. Yeni bir şekil ortaya çıkmıştır. Bu şekli bugün Alevî dini olarak kabul etmek isteyenler, Hz. Ali adına büyük bir yanılığa düşmektedirler.

Alevîliği İsmet Zeki Eyüboğlu, bir düşünce akımı olarak kabul eder.⁴ Ahmet Yaşar Ocak ise Heterodoks yapı olarak tanımlayıp şöyle açıklar: "Alevîliğin kökü Türklerin IX. yüzyıllarda Orta Asya'da İslâm'ı kabul etmeye başladığı dönemlere kadar inen, özellikle göçebe çevrelerde tamamıyla eski Budizm, Maniheizm ve Şamanizm vb. inançların hakim etkisinde gerçekleşen yüzeysel ve daha çok mitolojik bir nitelik gösteren bir İslâm anlayışı olarak başladığını çok iyi biliyoruz. Adı o zaman Alevîlik değildi. Ama bu heterodoks İslâm anlayışydı."⁵

Alevîliği daha çok mezhep olarak kabul etmek mümkündür. Genellikle görüşler bu şekilde yoğunlaşmıştır. Sayın Hasan Onat bu konuyu şöyle özetler: "İslâm, Allah katından Hz. Muhammed'e gelen vahyin etrafında şekillenmiş bir dindir. Allah'a, öldükten sonra dirilmeye yani ahirete, Hz. Muhammed'in peygamber olduğuna ve Allah katından O'na gelen Kur'an'a inanan her insan, hangi mezhepten olursa olsun, İslâm'ı nasıl anlarsa anlansın

⁴ A.g.e., s. 27.

⁵ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Yurdu*, cilt 88, sayı 434, Aralık 1994, s. 13.

İslâm dairesi içindedir, Müslümandır. Bu doğrultuda düşünecek olursak, Türkiye'deki Alevîlerin, hiç tereddütsüz Müslüman oldukları ortadadır."⁶

Bu konuda mantıklı açıklamalardan biri de Ahmet Er'e aittir. Er, Alevîliği ne bir tarikat, ne bir mezhep, ne de bir din olarak kabul eder. Alevî ve Sünnîyi sadece bir Müslüman olarak görür. "Alevî olduklarını beyan eden ve Alevîlerin namaz kılmadığını iddia edenler kendi kimliklerini ortaya koyan ateistlerdir."⁷ Allah'ın kitabını, peygamberini, kıblesini, kelime-i tevhidî bir olan Sünnî ve Alevîlerin müşterekleri olarak kabul edip bütün bunları, birlik, beraberlik ve kardeşlik için yeterli görür.

Sünnî, Alevî ilişkilerinde iddia edilen pek çok yanlışlardan biri, Alevîlere yapılan "mum söndü" iftirasıdır. Hiçbir dinî inançla bağdaştırılamayan öylesi bir rezalet, ne Alevîlik ne de bir başka mezhep için düşünülebilir. Hangi din ve hangi mezhepten olursa olsun, ahlâk mefhumu gelişmemiş insanlar arasında rastlanan böylesi olayları Alevîlere isnat etmek yanlıştır. Bektaşîlikte yaygın olan "eline-beline-diline sahip olmak" düsturu Alevîler için de geçerlidir.

Alevîlerin ayinleri ve cem evlerine gelince: İşkence yapıldığını iddia ederek camileri reddeden Alevîler, buna karşılık cem evleri kurmuşlardır. Bu konuda Sn. Abdurrahman Küçük'ün görüşleri, cem evinin, ibadet yerinden çok kültür evi olduğu şeklindedir. "Dinlerin ibadet yerleri bellidir. Yahudilikte Havra (Sinagog), Budizm'de Pagoda, Hristiyanlıkta Kilise ve İslâm'da Camidir. Cem evi camiye mukabil olarak düşünülmemelidir."⁸ Sn. Reha Çamuroğlu da camilerde Alevîlere işkence edildiği gibi, Sünnîlerin çoğunluk Alevîlerin azınlık olduğundan dolayı ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın taraflı davranması sebebiyle, camide ibadeti reddeder. "...Alevîliğin ibadetini belirli zaman ve mekanlara sıkıştırma olanağını ortadan kaldırır. İlke olarak inancın gereklerini yerine getiren bir Alevînin

⁶ Hasan Onat, *Türk Yurdu*, cilt 88, sayı 434, Aralık 1994, s. 24.

⁷ Ahmet Er, "Alevîlik-Sünnîlik Üzerine", *Türk Yurdu*, cilt 88, sayı 434, Aralık 1994, s. 24.

⁸ Abdurrahman Küçük, *Türk Yurdu*, cilt 88, sayı 434, Aralık 1994, s. 24.

hayatının ta kendisi ibadettir. Böyle bir anlayışta camiye gidip, namaz kılıp, oruç tutup, şekli ibadetleri yerine getirip vicdan rahatlatma olanağı yoktur..."⁹ diyerek cem evini savunur. Fakat Türkiye'deki Sünnîlerle aynı ibadet yerini şeklini reddeden Alevîlerin İran Şialarıyla da anlaşamadıkları bir gerçektir.

Cem evlerinde, sadece Alevî ibadetleri, kültür alışverişleri yapılmakla kalmaz, içtimaî meselelerin çözümleri de konuşulur. Sünnîler adına gerçek laikliği destekleyen Alevîler, din işlerinin devlet işlerine karışmasını istemezken, ibadethaneleri olan cem evlerinde, dînî içazeti olan postnişin veya dedeleri, Alevîlerin içtimaî meselelerini çözümler.

Cemal Şener'in *Yaşayan Alevîlik* adlı eserinde Hacı Bektaş'ta Alevî önderlerinden Veliyettin Ulusoy'la yaptığı röportaja göre "...Postnişinin görevi buraya bağlı olan Alevî-Bektaşî toplumlarındaki din ile, inanışla ilgili her türlü dertlerini halledecek dedelerin tayinini üstlenmektedir. Toplumun diyelim ki bir problemi oldu, bir düşkünlük bilmem neyi oldu. Dede o toplumda, toplumun da oluru ile o düşkünlük problemini halleder. Eğer bu problem yarın da orada hallolmamışsa o zaman buraya gelir. Burada cem kurulur, problem çözülür."¹⁰ Aynı eserde kendisi ile yapılan söyleşide Dede-baba Bedri Noyan; Kur'an-ı Kerim'i laik bir kitap olarak kabul eder, dînî merasimlerle kişi nefsinin terbiye ettiklerini anlatır. Alevîler toplumsal meselelerini cem evlerinde hallederken Sünnîlerin bunu yapmasına karşı çıkmaları haksızlık olmaz mı?

Böylesi yanırları ve çelişkileri Sünnî-Alevî ilişkileri içinde ziyadesiyle artırmak mümkündür. Önemli olan devamlı bu yanırları sıralamak ve üstüne gitmek değil bir an evvel karşılıklı hoşgörüyle birlik ve beraberliği sağlamaktır. İslâmiyet insanların doğru yolu seçmesi, insanlar arasında birlik ve beraberliğin sağlanması, sapıklıklardan korunması ve saadete ulaşılması için uğraşır. Bu konuda sayısız ayet ve hadislere rastlarız. İslâm'ın önemli şartlarından birisi de tevhidir. Kur'an-ı Kerim'de "İşte sizin dininiz olan bu

⁹ Reha Çamuroğlu, *Günümüz Alevîliğinin Sorunları*, İstanbul 1994, s. 68.

¹⁰ Cemal Şener, *Yaşayan Alevîlik*, İstanbul 1994, s. 48.

İslâm Dini (tevhid dini, bütün peygamberlerde) tek bir dindir. Ben de sizin Rabbinizim. O halde yalnız bana ibadet edin, emirlerime itaat edin (Enbiya Suresi, 92) buyurulmaktadır.

Nice ayet ve hadislerle insanlar arasında birlik ve beraberliği, tevhidi esas alan İslâm Dinine ve Hz. Muhammed (S..A.V.)'e ilk inanan dört kişiden biri Hz. Ali'dir. Hayatı boyunca da tevhidi ve mü'minler arasında beraberliği sağlamak için çalışmıştır. Hatta ve hatta, halen kendisini sevenlerin, tahammül edemediği haksızlığa tahammül edip, iman edenler arasına nifak sokmamak için hilafet makamını da reddetmiştir. Hadîslere ve güvenilir kaynaklara göre, Hz. Muhammed'in sağlığında çeşitli vesilelerle, Hz. Ali'yi "Halife" ilan ettiğini inkar etmek bir nevi küfürdür.

Hz. Muhammed'in vefatından sonra, mü'minler arasında oluşacak boşluğu doldurmak, İslâmiyet'in tam anlamıyla yerleşmemiş olma riski, zamanla ortaya çıkabilecek meselelerin çözümü için, daha tecrübeli, daha olgun kişiliğe sahip olmak, yaşının verdiği daha çok saygınlık gibi hususlar yüzünden Hz. Ömer ve diğer ensar Hz. Ebubekir'e hilafeti uygun görmüş olabilirler. Bunları bu şekilde kabul etmek Hz. Ali'nin üstünlüğünü inkar anlamına gelmez. Sadece Hz. Ali'nin çok genç olması O'nun halifeliğinin bir süre ertelenmesine sebep olmuş olabilir.

Artık geçmişte kalan bu olayların gündeme getirilmesinin, bugün ne Sünnîlere ne Alevîlere bir faydası vardır. Böylesine hassas bir konunun, toplumun birlik ve beraberliğini sağlamak amacıyla ilahiyatçı, tarihçi ve sosyologlardan oluşan bir ekip çalışmasıyla yeniden ele alınması gerekmektedir.

MEB, Talim Terbiye Kurulu'nun ise, gerek tarih, edebiyat, gerek din ve ahlâk kültürü ve sosyoloji derslerinde bu konuları işleyen taassuba imkân vermeyen bir tavır alması beklenmektedir. Bu kuraldan son onbeş yılda şikâyetlerin artmış olması, meselelerine sahip çıkıp hâl çâreleri üretip program ve ders kitaplarına yansıtamayışından doğmakta olduğunun delillerinden biri de, bu konudur.

Alevîler ve Sünnîler arasındaki nüansları değerlendiren dış ve iç düşmanların oyunlarına gelinmemelidir. Her iki tarafın bilinçlendirilerek, tarihî ve İslâmî gerçeklerin ortaya çıkartılıp, ayrılıklara, bölünmelere imkân

verilmemelidir. Ortak noktaların daha çok, farklılıkların daha az olduğu ispatlanarak, yıllarca aynı topraklar üzerinde bir arada yaşamış Anadolu Sünnî ve Alevîlerinin Türk ve Müslüman olduğunu kabul etmek gerekir. Birliği ve beraberliği sağlamak için, hoşgörülü olmak yeterlidir. Unutulmamalıdır ki birlikte dirlik, dirlikte zafer vardır.

